

6.

A nyelvi változások nyomai a szinkroniában

1. Általános kérdések

nyelvi változások nyomot hagynak a szinkróniában

oka:

szinkrónia = diakrónia egy állomása

megnyilvánulása:

a) változások hosszú ideig éreztetik hatásukat

csendes > *csöndes*

engem > *engemet* (vö. ÓMS. *engumet*)

variációk a szinkróniában

1. Általános kérdések

b) minden nyelvi változás > egy ideig variációk:
előzmény és következmény együtt élése

HB. *hadl* > *hall*

diakrón változások lecsapódnak a szinkróniában

> szinkrón variációk sokasága

1. Általános kérdések

diakrón változás — szinkrón variációk összefüggése

feltételezik egymást:

– szinkrón variáció: előzmény-következmény
viszonyt rejt

– változások: nyelvi variációkként is
realizálódnak

de: nem minden változásnak van variációs
nyoma minden kor szinkroniájában! – oka:

1. Általános kérdések

- következmény túlhaladja az előzményt:
invariánsos jelleg
- régóta változás nélküli elemek

2. Szinkrón variációk

- egyikük: előzmény (maradvány)
- másikuk: következmény (újítás)

szinkrón szempontból:

- archaizmus
- neologizmus

ezt a kapcsolatot bizonyos jelenségek bonyolítják:

- többvonalú változások >

2. Szinkrón variációk

– többvonalú változások >

többrendbeli variációk

el kell mennem

el kell, hogy menjek

> *el kell menjek*

– szinkrón variációk kihalt előzmény következményei

keserüß > keseröü > keserő ~ keserű

2. Szinkrón variációk

szinkrón variációk (A ~ B) sémája:

1. $A > B$ vagy $B > A$ változásviszony mögöttük

csuda > csoda > csuda ~ csoda

2. $C > A \sim B$, azaz: A és B is következmény,
kihalt előzményre mennek vissza

modzseri > magyar ~ Megyer

archaizmus – neologizmus

nem neologizmusok

2. Szinkrón variációk

Milyen jelenségek minősülnek ~-nak?

tény: szinkrón variációk szembenállnak egymással

- *siket* > *süket* vált. > *siket* ~ *süket* szinkrón variációk > *siket* pozíciója egyre gyengül
- *zumtuchel*, *angelcut*

3. Szinkrón variációk típusai

A) alaki variációk B) funkcionális variációk

A) alaki variációk

1. gyakori: két alaki variáns él azonos funkcióban

a nyelv látszólag jól tűri:

csuda – csoda, szög – szög

lásd – lássad

szók – szavak

burgonya – krumpli

3. Szinkrón variációk típusai

A) alaki variációk

1. gyakori: két alaki variáns él azonos funkcióban
de: megszüntetni igyekszik a teljes funkcionális azonosságot
2. használati értékükben különbségek
hagyd – hagyjad
hasonlók – hasonlóak
disznó – sertés

3. Szinkrón variációk típusai

A) alaki variációk

3. rég lezajlott alaki szétválás eredményei szinkrón variációk-e?

- szóhasadás eredményei
- grammatikai szinonimák

3. Szinkrón variációk típusai

B) funkcionális variációk

- diakrón folyamatok eredményei
- küzdelem
- jobban használatos – periférikus

de: jól megférnek egymás mellett

oka:

- nyelvi gazdaságosság
- kontextus, pozíció egyértelművé teszi

3. Szinkrón variációk típusai

B) funkcionális variációk

de: korlátai

- szoros rendszerkapcsolatokban nem tűri a nyelv
- a 2 funkció nincs egymással változásviszonyban

4. Szinkrón variációk és a nyelvhasználat

- = Mennyire érzékeli a nyelvhasználat ezek viszonyát?
- archaizmus – neologizmus: a szinkróniában >
 - előzmény – következmény: a diakróniában
- kétféleképpen érzékeli a szinkrón nyelvhasználat
- a) összefüggéseik jól érzékelhetők
 - b) egzakt módon csakis történeti változások alapján határozhatók meg a viszonyaik
 - teljes egyenrangú variációk esetén

4. Szinkrón variációk és a nyelvhasználat

= Mennyire érzékeli a nyelvhasználat ezek viszonyát?

– teljes egyenrangú variációk esetén

– hasadás

– nem lineáris változásviszony eredményei

viszonyukat (előzm. – követk., arch. – neol.) mindig az adott kor szinkróniájában kell nézni!

oka: későbbi korból visszatekintve téves ítéletek